

STROSSMAYER I MI

Uz 200. obljetnicu rođenja i 110. obljetnicu smrti
Josipa Jurja Strossmayera

„Mnogo će Drave poteći dok se bude moglo i o Strossmayeru mirno, stvarno i pravedno pisati. Hrvati bi pako bili najnezahvalniji narod na svijetu kad već danas ne bi Strossmayeru ono priznali što on zaslužuje“, pisao je 1900. hrvatski publicist Milan Grlović.

Velike nas obljetnice potiču da opet progovorimo o čovjeku o kojemu su napisane cijele biblioteke posve nepomirljivih polazišta i sudova. I čini se da danas – 115 godina od Grlovićeve tvrdnje – ne možemo o slavnom đakovačkom biskupu govoriti i pisati mirno i pravedno. Znači li to da mi i dalje bijemo bitke koje je on vojevao, jesmo li danas tako daleko jedni od drugih da je svaki pokušaj približavanja stavova zapravo sipanje vode u prepunu čašu? Riječ je prije svega o nama, o tome kako gledamo na veliki raskol u kršćanstvu, kako gledamo na jugoslavenstvo i njegov odnos prema hrvatstvu, i o brojnim problemima iz toga proizišlim, kako se odnosimo prema državnim tvorevinama u koje su hrvatske zemlje bile uključene itd. S obzirom na to da se teško približavamo jedni drugima kada raspravljamo o takvim temama, nepomirljive su ocjene koje izričemo o ljudima koji su djelovali prije 150 godina.

Zašto je to tako, dragi prijatelji? Nije to samo zato što se međusobno ne slažemo svjetonazorski, politički ili kako drukčije jer to ne bi bilo tako strašno. Veći je problem u tome što se mi uopće ne trudimo saznati što je istina, problem je u tome što smo mi u stanju govoriti o osobama čiju ni jednu

stranicu nismo pročitali, uostalom kao što tako često za naše neistomišljenike u suvremenom životu kažemo: „Znam ja njega“, makar to poznavanje bilo krajnje površno. Morali bismo se u tom pogledu ugledati u naše najbolje ljude.

Ljuti politički Strossmayerov protivnik, pravaš Antun Gustav Matoš, prilikom inicijative o podizanju spomenika Biskupu napisao je 1906. i ovo: „Dižite Strossmayeru spomenik ljepši od papskih, jer ga baš zato zaslužuje, što mu mramora ne treba, kao ni njegovom gorkom rivalu, što ispod Medvedgrada počiva [...] Odista, takvim ljudima ne treba boljeg spomenika od humka hrvatske zemlje, a nad gomilom javor, javor gusala, javor ‘drvo najbolje’.“ A tri godine kasnije Matoš će biti još izravniji: „Sudjelujući dakle pri podizanju tog spomenika s cijelim narodom, dizat ćemo ga Biskupu kao velikom kulturnom čovjeku, a nipošto kao političaru!“

Matoš dakle svoje političko neslaganje s Biskupom nije protegnuo na svoju ukupnu ocjenu njegova djela. Ili možda još znakovitiji primjer. Blaženi Alojzije Stepinac očito je imao jedno vrijeme problema s tim što bi imao misliti o Strossmayeru, pa se zadubio u čitanje njegovih tekstova i analizu njegovih postupaka i nakon toga napisao: „Strossmayer je bio pravi Hrvat i pravi Biskup.“ Za takvu korekciju svojih stavova morate imati čestitost i osjećaj odgovornosti.

Druga opasnost u procjenjivanju je nedopustivo pojednostavljivanje. Svi se manje-više slažu da je Biskup bio veliki promicatelj kulture, a spore se o njegovu političkom djelovanju. Ali odmah si moramo postaviti pitanje je li tako zamašno kulturno djelovanje moglo biti bez političkih uzroka i posljedica. Je li utemeljenje Akademije i Sveučilišta koristilo samo kulturi i znanosti ili je koristilo ukupnom životu na hrvatskim prostorima, pa samim time djelovalo ne samo na onu dubinsku politiku koja usmjerava odnose na dulji rok nego i na raspored i jačinu suvremenih političkih snaga?

Vrlo se često polemizira i o njegovim mecenatskim zaslugama odnosno raspravlja se kolika je zasluga dati za kulturu kada raspolažeš s mnogo novaca. Stupivši na katedru đakovačkih biskupa Strossmayer je postao i vlasnikom velikoga biskupskoga vlastelinstva koje se razvijalo od 13. stoljeća i 1850. protezalo na oko 75.000 jutara šuma, oranica, livada vinograda, voćnjaka, pašnjaka itd. i u boljim godinama ostvarivalo prihod od 300.000 forinti. Nećemo se upuštati u procjene stvarne gospodarske snage toga imanja jer, uostalom, ona nije bila jednaka u 50 godina Strossmayerova biskupovanja, želimo samo naglasiti da je on postao biskupom gospodarski vrlo moćne biskupije i da je snaga toga gospodarstva omogućila brojne njegove pothvate i na crkvenom, ali i na kulturnom i prosvjetnom polju. Bilo bi nepravedno, a tako se nerijetko čini, sve te njegove poteze svesti na tvrdnju: „Imao je, mogao je“, jer u njegovo vrijeme, prije i poslije njega, bilo je osoba, crkvenih i civilnih, koje su raspolagale sličnim ili većim imanjem, a nisu široj društvenoj zajednici ponudile ništa. I svako pomno iščitavanje njegove biografije pokazuje njegovu svijest o važnosti toga imanja za crkvene i kulturne ciljeve koje je želio ostvariti, ali i njegovu brigu da to imanje bude što bolje. Tako je najbolje mogao opravdati svoje biskupsko geslo: „Sve za vjeru i domovinu!“

Početak njegove službe pada u vrijeme kada se jako mijenjaju odnosi između države i Crkve. Ministar školstva Leopold Thun njegov je dobar poznanik. Biskupi po državi održavaju sastanke nastojeći što bolje osmisлити novu ulogu Crkve u društvu i mladi đakovačko-srijemski biskup ističe se svojim istupima, a 14. lipnja 1856. svojom Zakladnicom dodjeljuje značajna sredstva za gradnju đakovačke katedrale, za dječje sjemenište, za samostan sestara milosrdnica i druge namjene, a u 5. točki daruje mladomisnicima 5000 forinti za nabavku knjiga!

Volimo stereotipe i ne provjeravamo ih. Tako se uz Strossmayera često upotrebljava termin „jugoslavenstvo“ bez dubljega poniranja u sadržaj te odrednice, a npr. za dugogodišnjega Matičina predsjednika Filipa Lukasa termin „hrvatski nacionalizam“ na isti način, pa je zanimljivo provjeriti što je Lukas mislio i pisao o Strossmayeru. Pokušao sam provjeriti što je taj navodno užasni hrvatski nacionalist pisao o tom biskupu Jugoslavenu.

Godine 1924. veliki je hrvatski umjetnik Ivan Meštrović završio svoj kip Josipa Jurja Strossmayera, a odlukom zagrebačkih gradskih vlasti kip je 1926. postavljen na mjesto na kojem i danas stoji, dakle na zagrebačkom Strossmayerovu trgu između zgrade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i zgrade Akademijine čitaonice. Odbor Matice hrvatske zadužio je Filipa Lukasa da napiše spomen-spis u kome će se osvrnuti na ulogu đakovačkoga biskupa u hrvatskoj povijesti. Lukas je to i učinio i Matica je spomen-spis otisnula kao svoje izvanredno izdanje te 1926. godine. Pisac u uvodnoj bilješci kaže da je posao prihvatio iako je rok bio kratak jer je želio i sam proučiti „život i rad velikoga čovjeka“ i želio je da Matica prilikom podizanja spomenika ne izostane jer ona „nije nikakovu narodnu žalost i veselje propustila“. Svoj spomen-spis Lukas je naslovio „Strossmayer i hrvatstvo“ očito držeći da je o tome potrebno govoriti i da je dobro da o toj temi piše netko iz Matice.

Lukas tvrdi kako povijest iznosi pred nas velika imena, a ostale spominje kao biološku činjenicu, kao broj ili, kako kaže Lukas, „kao odzivnu prostornu sredinu djelovanja velikih ljudi“. Ipak, kaže autor, iako pojedinac, a ne skupina, proizvodi misao, razvoj nije moguć izvan društva i zato pojedinačeva djela nisu samo njegova. Povijesne osobe stvaraju kulturna djela ili već stvorena čuvaju i usavršavaju. Vezane su uz svoje doba i dolaskom novih naraštaja najčešće gube

na aktualnosti iako neke od njih dugo žive u sjećanju i ostaju putokaz za velike i male ljude. U tako naznačenim okvirima Lukas je analizirao život i djelo Josipa Jurja Strossmayera, a prije same analize odmah rekao što je našao proučavajući taj život. Vidio je da „u njegovu [tj. Biskupovu, S. D.] stvaranju dolaze do izražaja duh i težnje hrvatskoga naroda, historijom i tradicijom u sadašnjost prenesene“, tu su i suvremene tendencije te velike ideje drugih ljudi, kod kuće i u svijetu stvorene. Osobito pak Lukas naglašava da je Biskup sve što je primio preobrazio i svemu dao svoj biljeg.

Posve ukratko opisujući Strossmayerovo školovanje Lukas spominje izjavu predsjednika ispitne komisije u Pešti koji je za Josipa Jurja rekao: „Ili će biti prvi heretik ovoga vijeka, ili će biti najjači stup katoličke crkve.“ U narednom odjeljku pažnju usmjerava na Strossmayerovo kršćanstvo hoteći upozoriti na ono što je Biskupa nosilo, a što su proučavatelji i ocjenitelji njegova života i djela nerijetko ispuštali iz vida. „On je u svim svojim kulturnim djelima, svjetovnim kao i vjerskim, evanđelje kao najveću knjigu mudrosti, a Boga kao izvor mudrosti i istine prikazivao.“ Utvrđujući tu istinu, Lukas je ne ocjenjuje, nego nas poziva da je uočimo jer inače nećemo dobro vidjeti ono što je Biskup govorio i činio. Lukas takav Biskupov stav ocjenjuje kao čvrstu vezu s hrvatskom tradicijom, s onom tradicijom iz koje je niknuo ushit hrvatskih hodočasnika, ushit koji je i Dante primijetio i uzeo ga kao osobitu viziju u svome *Raju*, s tradicijom zbog koje je hrvatski narod prozvan „predziđem kršćanstva“ i iz kojega je niknula krilatica: „Za krst časni i slobodu zlatnu!“ Da je to Lukasovo povezivanje opravdano, da izlazi iz onoga što je Biskup uistinu govorio i pisao, a ne iz kakvih Lukasovih dnevno-političkih potreba, uvjeravamo se tako što čitamo misli samoga Strossmayera koje nam Lukas podastire. Prvo one napisane i izgovorene 1874. prilikom otvorenja modernoga

Zagrebačkoga sveučilišta kada je Biskup poručio: „Duša mladića, da darove istine i znanja primiti može, mora biti skroz kršćanska [...] Kršćanstvo je naš narod od kolijevke njegove u ovim zemljama njegovalo, s njime se u muževno doba sa slavom i veličinom pobratilo, te mu je i danas pri prepородu njegova vjera, drug i dobrotvor. Povijest svih vremena i naroda nas uči, da oslabljenjem svete vjere, slabe ujedno i značajevi ljudi i naroda.“ Slično je govorio i pri utemeljenju Akademije trudeći se dokazati da „među svetom vjerom i među znanosti i umjetnosti nema na svijetu nikakvih opreka. Pa ako opreke kadšto i budu, nije ih narav stvari porodila, nego strast, slabost i zanešenost ljudska.“ Uostalom, njegov je životni program zgusnut u izreci: „Sve za vjeru i domovinu!“

Lukas dalje pokušava pokazati da Strossmayerova vjera nikada ne prelazi u fanatizam i kako se on dosljedno drži one čuvene: *In necessariis unitas in omnibus caritas* („U nužnim stvarima potrebno je jedinstvo, a u svemu ljubav“) odnoseći se vrlo pažljivo prema ljudima druge vjere.

Lukas mu osobito upisuje u dobro što se svojim vjerskim osvjedočenjem nije nikada koristio da bi i dalje „drobio“ ionako pocjepkan narod, jer takvo bi cjepkanje onespособilo narod za tešku borbu u kojoj se našao.

Europu je sredinom 19. st. snažno zahvatila ideja nacionalne države, pa narode više ne zadovoljava samo da im se dopusti na njihovim jezicima stvarati književnost, nego žele živjeti po svojim zakonima i životnim oblicima koje sami drže primjerenima, tj. da budu svoji gospodari. Nacionalna je ideja ugrozila stari svijet u kojemu su bili važni staleži i države. Francuska je revolucija stvorila francusku nacionalnu državu i potaknula druge svojim primjerom. Osloboditeljska ideja pomalo se međutim izokreće pa borci za vlastitu postaju ugnjetavači tuđe slobode.

Lukas, naravno, nije mogao ni htio zaobići razlike između Starčevića i Strossmayera i ovako ih je sažeo: „Dr. Ante Starčević je udario temelje svojoj stranci na osnovi državnoga prava, legitimiteta i ekskluzivnog hrvatskog nacionalizma, dok je Strossmayer državno pravo htio dovesti u saglasnost s općim narodnim principom i prirodnim pravom. Strossmayer je tako narodnom i prirodnom pravu predložio državno pravo, vodeći računa o novim prilikama u zemlji, dok je Starčević na osnovi legitimiteta obrnuto radio.“ Lukas tvrdi da se Strossmayeru činilo preuskim pozivanje jedino na pisanu prava i zato je uključio slavenske realitete od Triglava do Crnoga mora „hoteći ih ujediniti u jednu veliku zajednicu, i dajući svakoj svu moguću nezavisnost i slobodu“.

Te godine (1926) kada je Lukas pisao svoj tekst, objavio je Đuro Šurmin dokument koji je Strossmayer sastavio 1874. i koji je trebao poslužiti kao osnovica za uređenje države Južnih Slavena. Lukas navodi dijelove toga spisa i najvažnijim mu se čini ovo: „Da u međusobnim odnošajima imadu državna samostalnost i samoupravna prava pojedinih zemalja ostati posve nepovrijeđena i u potpunoj slobodnoj volji onoga dijela, koji tu samostalnost i ta prava uživa.“ Lukas kaže da te riječi pokazuju da su Biskupove težnje bile u skladu s težnjama hrvatskoga naroda. U vezi s tim postavlja se pitanje zašto je najvažnijoj znanstvenoj hrvatskoj ustanovi dao jugoslavensko ime, što su mu mnogi zamjerali. Lukas u Strossmayerovoj jugoslavenskoj ideji vidi produžetak ilirske ideje, ona je za Biskupa kulturni pojam, a ne državopravni.

„On je htio pod tim zajedničkim imenom okupiti u zajednicu južne Slavene, ne zato, da narodne realnosti njime ukloni, već da pod zajedničkim imenom ukloni nadbijanje i međusobno trvenje, te im tako omogući saradnju i intenzivnije kulturno stvaranje u zajednici“, kaže Lukas i nastavlja da ni u tome Biskup nije uspio jer je postalo jasno „da jugoslavenski

narod ne postoji ni kao historijski pojam, ni kao kulturno-socijalna skupina“. Akademija nije u tom smjeru ništa promijenila jer se ništa i nije moglo promijeniti, jer nije bilo zajedničke jugoslavenske povijesti i svaki je narod radio u smjeru svojih potreba. Lukas navodi dokaze da Biskup nije namjeravao narodna imena uklanjati i u mnogo navrata za sebe kaže da je Hrvat. Kulturno i moralno zajedništvo držao je nužnim za obranu od moćnih. U prepisci i razgovorima s moćnicima tadašnjega svijeta (Gladstone, papa Lav XIII, Leger, Wendel, Watson i dr.) izjašnjava se kao Hrvat i oni ga, kaže Lukas, doživljavaju kao sina hrvatskoga naroda. No i kada svega toga ne bi bilo, analiza njegova bića pokazuje da je on „zapadan univerzalan čovjek, kršćanskom kulturom i pravdom zadojen, humanizmom i pravdom oplemenjen, a idejama narodnog principa, u svijet unesenog revolucijom prekaljen“.

Lukas u Strossmayerovu romantizmu, idealizmu, vidi čovjeka „koji sve dobro gleda i dobru se nada“, a to su, kaže autor, tipične osobine našega naroda. Poziva u pomoć velikoga škotskoga pisca Setona-Watsona koji je za Strossmayera rekao da je „zanesen kao dijete, a bistar i shvatljiv kao genij“.

Lukas drži da Strossmayer i Rački nisu bili posve načistu s pojmom naroda i narodnoga jedinstva, kao što je slučaj s mnogima u njihovo vrijeme i spominje kako su ozbiljni povjesničari i kulturolozi sve Slavene držali jednim narodom. Strossmayer voli sve Slavene i ne jednom reagira kada se u Katoličkoj crkvi ne nastupa s razumijevanjem prema Rusiji. Tako je pisao u Rim papi da bi kršćanski narodi morali hvaliti Rusiju što oslobađa kršćane od Turaka, a ne pisati protiv nje. Lukas spominje i telegram koji je Strossmayer poslao u Kijev povodom 900. obljetnice pokršćavanja Rusije zbog čega je nastala tzv. „bjelovarska afera“ jer je kralj Biskupa oštro prekorio, ali mu je ovaj dostojanstveno i hrabro odgovorio:

„Veličanstvo, moja je savjest čista.“ Završavajući dio o narodnom jedinstvu Lukas tvrdi da bi se Strossmayer sigurno radovao utemeljenju jugoslavenske države, ali da bi ga „u dno duše boljelo, da je vidio, kako je njegov hrvatski narod [...] izložen teškim kušnjama i zapostavljanju“.

Kao i mnogi drugi, i Lukas najviše drži do Biskupovih rezultata na polju prosvjete. „To nije spomenik brončani, izgrađen u vremenu i izložen udarima vremena; već je to spomenik podignut u najvišim naukovnim zavodima i u mnoštvu drugih nižih, a k tomu nevidljiv, izgrađen u duši i srcu svih Hrvata i ostale slavenske braće na jugu i svih kulturnih ljudi uopće. Taj spomenik prelazi prostor i vrijeme, te se poput vječne istine prenosi iz naraštaja u naraštaj i postaje trajan i neumro kao ljudski život.“ Naravno, autor govori o Akademiji i Sveučilištu i uopće Biskupovim nastojanjima kako bi i Hrvati u društvu drugih naroda davali svoj skroman prinos općem napretku. „[...] da Hrvatska postane Toskana, a Zagreb Firenza“, tako je Biskup govorio i radio.

Tekst završava ovako: „Za nas je on velik, jer je sve intelektualne napore i političke želje svoga naroda slijedio, i nikada im se nije iznevjerio; on je za nas velik, jer je svojom liberalnošću, širokom koncepcijom i dalekim pogledima na Vatikanskom saboru legitimirao svoj narod; on je za nas velik, jer ga je sav kulturni svijet velikim smatrao; on je za nas velik, jer je ne samo veliko htio, nego i veliko izveo.“

Još nekoliko pojedinosti o samom Biskupu.

Uočljivo je od početka njegova biskupovanja povjerenje u pisanu riječ i to može biti osobito zanimljivo nama današnjima koji smo tako skeptični kada govorimo o tome koliko se čita i koliko pisana riječ djeluje. U njegovu vremenu jedna od njegovih lozinki: „Prosvjetom k slobodi“, upravo je vapila za pisanom riječi, za njezinim djelotvornim širenjem. Jako se radovao kada je u Đakovu počeo izlaziti „Glasnik Biskupije

Djakovačko-Sriemske“ (1873). To službeno biskupijsko glasilo zamijenilo je mnoge prepisivače službenih dokumenata, ono mu je omogućilo da izabere i prenese iz drugih hrvatskih glasila ono što se činilo važnim i poticajnim. To je pomoglo da niže svećenstvo dođe do potrebnih obavijesti i proširi svoje znanje, teološko i kulturološko. Listajući stranice Glasnika primjećujete kako iz godine u godinu raste broj domaćih snaga koje pišu i kako raste razina toga pisanja. Osjetiti potrebu, posijati klicu napretka, okupljati suradnike, ne odustajati kad se jave teškoće – te i mnoge druge osobine nesumnjivo su krasile Biskupa.

Znao je čitati znakove vremena i znao je ostvariti dobre namjere. O tome svjedoči važna, premda slabo poznata, priča o tome kako je pomogao utemeljenju modernoga zagrebačkoga sveučilišta.

Na saborskom zasjedanju u travnju 1861. prvi put se tom visokom tijelu predstavio kao govornik mada je njegova govornička slava već posvuda, i izvan Hrvatske, bila poznata. Govorio je o potrebi utemeljenja Akademije i Sveučilišta i dobio veliku podršku sabornika. Znao je, međutim, da to neće ići ni lako ni brzo. Nakon izmjena pisama iz Zagreba u Beč i obratno, u Zagreb je 2. siječnja 1866. stigla carska odluka u kojoj se načelno odobrava Akademija, a Sveučilište se uopće ne spominje. On je razumio da je kočnica novac. Naime, od početka se zalagao da Sveučilište financira država koja i tako financira druga sveučilišta na svom području. Te godine – 1866. – slavila se tristota obljetnica Nikole Šubića Zrinskog i jedno od slavlja bilo je (20. i 21. listopada) u Đakovu. Biskup je bio bolestan, ali se uključio u slavlje na osobito djelotvoran način: darovao je 50.000 forinti za utemeljenje Sveučilišta i pozvao da se posvuda organiziraju odbori koji će prikupljati novac u tu svrhu. Iskoristio je nacionalni naboj nastao slavljenjem značajne obljetnice, iskoristio je, rekli bismo, prošlost

za budućnost. Piše: „Izmed nužda i potreboća naroda našega najveća je i najprešnja je bez dvojbe sveučilište u Zagrebu, koja se nužda već sto godina po predima našim spominje. Nesretne okolnosti uzrok su da nam želja sve do danas ostao glas vapijućega u pustinji [...] Zato ja, da se toj nuždi doskoki i da se žrtva po sigetskom junaku učinjena djelotvorno u narodu našem proslavi, današnjim danom za sveučilište u Zagrebu polažem 50.000 forinti [...]“ Nakon toga njegova poteza Bogoslav Šulek je u „Pozoru“ napisao da su se svi prevarili koji su mislili da nitko ničim neće moći nadmašiti ono što je Strossmayer („prvi sin Domovine“) učinio utemeljivši Akademiju jer „sam se je Strossmayer ovom novom žrtvom natkrililo te je postao prvi i najprviji“. Novci su stizali sa svih strana, ponešto i od osoba i ustanova izvan Hrvatske. I nastavili su se skupljati dok je i dalje trajalo dopisivanje između Beča i Zagreba, pa je zaklada pred samo otvaranje sveučilišta imala 362.388 forinti i 10.000 dukata. Sabor se dopisivao s višim instancama u Beču i s vladom u puno navrata, a onaj sretni trenutak stigao je 13. siječnja 1874. Ban Ivan Mažuranić priopćio je sabornicima da je svojim „previšnjim rješenjem“ 5. siječnja 1874. car potvrdio zakonsku osnovu o ustrojstvu sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. Kroničari bilježe da je klicanje zastupnika bilo kao rijetko kada glasno i razdragano.

Sveučilište u Zagrebu otvoreno je 19. listopada 1874. Slavila je cijela zemlja koncertima, izložbama, banketima, služile su se mise. Biskup nije govorio na otvorenju iako je tamo bio, ali kada se vratio u Đakovo, uputio je znamenite svoje „tri riječi“ Sveučilištu u kojima govori kakvi bi imali biti svećenici, odvjetnici, učitelji, publicisti koje će naše sveučilište odgajati, zalaže se za njegove kršćanske temelje i za otvorenost prema svima. I dalje je pomagao: siromašnim studentima namijenio je 10.000 forinti itd. Svoje mišljenje

nikada nije prešutio, pa je u jednom trenutku, kada mu se učinilo da se po Sveučilištu šire protukršćanski stavovi, reagirao na svoj način – jasno i odmah.

Iako je postupak otvaranja Akademije, u usporedbi s postupkom otvaranja Sveučilišta, nešto jednostavniji, on je također bio prava igra živaca. Kao dan utemeljenja najviše hrvatske znanstvene ustanove uzima se 29. travnja 1861. kada je Hrvatski sabor jednoglasno prihvatio prijedlog đakovačkoga biskupa da se utemelji Akademija znanosti. Istoga je dana izabran odbor koji je dobio zadatak da izradi statut Akademije i prihvaćena su Pravila te poslana caru na potvrdu (sankciju). Događaji toga dana drže se ključnima, pa Akademija svakoga 29. travnja slavi svoj dan. Ali važnih je događaja i akcija bilo i znatno ranije (zaključci Hrvatskoga sabora od 1836, pa onda još u nekoliko navrata govori o potrebi utemeljenja znanstvene ustanove od nacionalnoga značenja). Ali ni dan utemeljenja nije sve riješio. Trebalo je proći pet godina da car Franjo Josip potvrdi Akademijina pravila, i to ne u obliku u kojemu su predložena, nego prilično izmijenjena. Učinio je to 4. ožujka 1866. Sabor je nakon toga izabrao prvih 16 njezinih članova i to je značilo da je Akademija i stvarno i pravno konstituirana. Biskup Strossmayer izabran je 10. travnja 1867. za njezina pokrovitelja, a ugledni hrvatski povjesničar Franjo Rački za predsjednika. Strossmayer je i još prije utemeljenja mislio na Akademiju i pokušavao (neuspješno) za nju otkupiti knjižnicu J. Šafarika, ali i neke druge knjižnice, zbirke umjetnina i zbirke povijesnih listina. Ne možemo u kratkom pregledu ni nabrojati što je sve za Akademiju otkupio (npr. zbirku listina grofa Samuela Keglevića, Kukuljevićevu knjižnicu, svako malo ga njegov prijatelj Franjo Rački moli da pomogne tiskanje Akademijinih edicija, posebno velikoga Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika, i on se u pravilu odaziva). U svome je đakovačkom, biskupskom dvoru stvarao zbirku slika velike

vrijednosti i 1868. podario ju je Akademiji. Da bi se slike mogle čuvati i da bi Akademija imala primjeren prostor, potaknuo je gradnju neorenesansne palače na Zrinjercu i u nju utrošio znatna sredstva (danas je u njoj, kao što je općepoznato, Strossmayerova galerija starih majstora).

Svoju katedralu posvetio je, kao što je poznato, „Slavi Božjoj, Jedinstvu crkava, Slozi i ljubavi naroda moga“. U njoj je oltar s kipovima Svete braće Ćirila i Metoda koje je izradio Vatroslav Donegani, a po Biskupovoj ideji slikar Ljudevit Seitz likove slavenskih prvoučitelja ukomponirao je i u veliku sliku *Isusa skidaju s križa* i to u onaj dio koji treba podsjetiti na početke kršćanstva u hrvatskom narodu. Spominjem i Valdecov bareljef na kome Sveta braća zagovaraju Strossmayera pred Bogom. Spominjem i dvije kapelice u Italiji koje su sagrađene po njegovoj želji i njegovim novcem: jedna je u Rimu, u crkvi svetoga Klementa, u kojoj se nalazi i Ćirilov grob, druga je u Loretu, mjestu koje je iz više razloga zanimljivo za hrvatske katolike.

Odnos prema djelu slavenskih prvoučitelja ugrađen je i u njegovo gledište o potrebi jedinstva Crkava i potrebi jedinstva južnoslavenskih naroda. To su one točke u kojima ćemo i danas teško postići i doličnu razinu razgovora, a kamoli približiti se u ocjenama.

Biskup je znao da su se ćirilometodsko djelo i izvorni ćirilometodski duh, kad govorimo o katoličkim Slavenima, najbolje sačuvali u hrvatskoglagoljskoj tradiciji: hrvatski glagoljaši kroz svoju su tisućljetnu povijest neprekidno dokazivali svoju odanost Rimskoj crkvi, ali su istodobno čuvali staroslavenski jezik i pritom dobro pazili da ne padnu u izolaciju – preveli su gotovo sva najvažnija i najpopularnija djela zapadnoeuropskih književnosti. Strossmayer piše: „Osobitim njekim čudom milosti i dobrote Božje održao se je do dana

današnjega u sredini naroda našega običaj, da se sveta misa zapadnoga obreda slavenskim jezikom obslužuje i pjeva...“

Držao je dakle da hrvatski katolici, hrvatska kultura, hrvatski narod u cjelini imaju posebnu ulogu u sjedinjavanju Slavena, vjerovao je da staroslavenski jezik može biti most između pravoslavnih i katoličkih Slavena.

Završit ću onim što je engleska književnica Rebecca West (1892–1983) pisala o njemu: „...za cijeloga svoga dugoga života nije uživao potporu ni jednoga autoriteta. Kao ličnost intelektualnog integriteta on je išao sam, pripadajući onom prividnom svijetu koji traje koliko i note Mozartovih skladbi [...] on je ljubav pretpostavio mržnji i radi toga izbora snosio je mnoge žrtve. Jedini preostali pratilac bili su mu Hrvati. Radi njih napuštao je sve drugo.“

Hvala na pažnji!

(Ogranak Matice hrvatske u Splitu, 23. studenoga 2015. Skraćeno.)